

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

БІЛОУСОВ Є. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 346:330.341.1

ІННОВАЦІЙНА СФЕРА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
(ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Статтю присвячено аналізу сучасного стану забезпечення економічної безпеки України в інноваційній сфері та встановленню його зв'язку з рівнем упровадження новітніх технологій та інноваційних продуктів. У ній розглянуто напрямки й перспективи переходу української економіки на шлях інноваційного розвитку, проаналізовано сучасний стан надходження інвестицій у промислову та інноваційно-технологічну сферу.

Ключові слова: економічна безпека, новітні технології, інноваційний шлях розвитку, інвестування промислової та інноваційно-технічної сфери.

Статья посвящена анализу современного состояния обеспечения экономической безопасности в Украине в инновационной сфере и установлению его связи с уровнем внедрения новых технологий и инновационных продуктов. В ней рассмотрены направления и перспективы перехода украинской экономики на путь инновационного развития, проанализировано сегодняшнее состояние внедрений инвестиций в промышленную и инновационно-технологическую сферу.

Ключевые слова: экономическая безопасность, новейшие технологии, инновационный путь развития, инвестирование промышленной и технической сферы.

This article devoted to analysis of the current state providing economic security of Ukraine in the innovation sphere and establishing its connection with the level of implementation of new technologies and innovative products. In this article examined the directions and prospects of transition of the Ukrainian economy on the path of innovation development, analyzed the current state of incoming investment to the industrial and innovative-technological sphere.

Key words: economic security, new technologies, innovative way of development, investment to the industry and innovative-technological sphere.

Вступ. Досліджуючи проблематику правового забезпечення економічної безпеки держави, необхідно більш детально зупинитися на інноваційній складовій сучасної парадигми управління економічними процесами в Україні.

Проголосивши інноваційний шлях розвитку промислового сектору, Україна, фактично, перетворилася на одного з найбільш перспективних, з огляду на національний науково-технічний потенціал, суб'єктів світового інноваційно-інвестиційного простору.

Постановка завдання. Важливість інновацій у контексті забезпечення економічної безпеки держави пояснюється тим, що саме за рахунок їх упровадження можна швидко вирішувати проблеми подолання наслідків економічної чи фінансової кризи. Перебудова виробничих зв'язків та переорієнтація промислового сектору, а також перетворення України на експортера інноваційних технологій дозволить значно підвищити рівень конкурентоспроможності економіки в цілому, що у свою чергу призведе до стабілізації національних ринків за рахунок припливу закордонного капіталу не лише у вигляді інвестицій, а й у вигляді експортних платежів. Однак для того щоб інноваційні відносини дійсно стали стабілізуючим фактором економічного розвитку, слід розробити дієві механізми господарсько-правового забезпечення державного регулювання в цій сфері.

Результати дослідження. Світова економічна думка розглядає феномен інновацій, тісно пов'язуючи його із інвестиціями, тобто мова йде про синтез двох складових економічного розвитку підприємства: нововведень і фінансування їх упровадження. Власне, західна економічна парадигма вбачає в інноваціях єдиний можливий шлях розвитку виробничого сектору, оскільки інакше якісні перетворення економіки неможливі. У цьому проявляється тісний зв'язок інновації та економічної безпеки, від забезпечення стабільності якої залежить відповідний рівень конкурентоспроможності економіки і тенденції ринкових процесів.

Перехід до економічного розвитку інноваційного типу потребує підвищення інвестиційної й інноваційної активності, реалізації конкурентних переваг вітчизняних виробництв, підтримки тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного зростання, забезпечення економічної безпеки держави на всіх рівнях суспільного життя.

Якщо розглядати інновацію як продукт, із точки зору проблематики, то можна віднайти прямий зв'язок із балансом товарних ринків. Економічна безпека – явище надзвичайно багатогранне, і товарна безпека посідає одне із провідних місць, оскільки товар – чи не найголовніший елемент господарських відносин. В якості товару інноваційний продукт може суттєво вплинути на кон'юнктуру товарного ринку в разі її ослаблення або скорочення пропозиції національного продукту. За рахунок своїх унікальних характеристик він може пожвавити товарний обіг і розширити сфери споживчого попиту, навіть замінити цілу групу товарів, які давно присутні на ринку, проте щодо них спостерігається стагнація попиту. Крім того, слід розуміти, що значення товарної безпеки актуалізується і в контексті захисту національного виробника. Інноваційний продукт, який створений на території України, здатен вплинути й на зовнішньоторговельне сальдо країни, а відтак, може вважатися стабілізуючим інструментом на шляху забезпечення економічної безпеки держави.

У контексті економічної безпеки держави окремого змісту набуває розуміння інновацій із точки зору державного регулювання економічних процесів. Так, С.М. Чистов, А.Є. Нікіфоров, Т.Ф. Куценко під інновацією пропонують розуміти кінцевий результат упровадження досягнень науково-технічного прогресу з метою отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту. Інновації втілюються у вигляді нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного та іншого характеру [1]. Можна констатувати той факт, що якщо на мікроекономічному рівні інновація розглядається як кінцевий результат інноваційної дальності підприємства, втілений у формі конкретного продукту, то на макроекономічному рівні, тобто на рівні держави, інновації розглядаються як додатковий елемент економічного потенціалу, за рахунок якого можна підвищити рівень конкурентоспроможності економіки.

Економічна безпека держави визначається, насамперед, її здатністю до саморозвитку, джерелом яких за умов переходу до інформаційного суспільства є інновації. Їх упровадження в національну економіку створює надійний фундамент технологічної незалежності країни та її поступального розвитку.

Важливою передумовою покращення сучасного стану розвитку економіки і підтримання економічної безпеки держави є забезпечення впровадження в зазначені сфери інноваційних продуктів та новітніх технологій. Із цією метою необхідним є підтримання відповідного рівня інвестицій та належне нормативно-правове регулювання цієї царини [2].

Здійснення інноваційної діяльності потребує формування специфічного соціально-економічного середовища, характеристиками якого є наступне:

1) орієнтація всіх чинників відтворювального процесу на забезпечення високої ефективності та якості виробництва шляхом застосування прогресивних технологій і результатів нових наукових досліджень;

2) створення сучасної інноваційної інфраструктури, спрямованої на підтримку інноваційної діяльності. Вона включає всі організації, що сприяють здійсненню інноваційної діяльності (технологічні інкубатори, технопарки, інноваційно-технологічні центри тощо);

3) формування інноваційної культури суспільства, що проявляється в його відкритості до творчості, нововведень, готовності до конструктивних змін [3, с. 12, 311-313];

4) розвиток інноваційного потенціалу країни, здатного забезпечити її конкурентоспроможність на світових ринках високотехнологічної продукції;

5) формування цивілізованого ринку інновацій, здатного регулювати їх рух в економіці на основі взаємодії попиту, пропозиції та встановлення їх ринкової цінності.

Зазначені умови сукупно мають забезпечити просування новинки від розробника інноваційної ідеї до кінцевого споживача продукції, виготовленої із застосуванням цієї ідеї. Механізм забезпечення цього багатоетапного процесу складається із двох потужних важелів – державного регулювання інноваційної діяльності та ринкового регулювання обігу інновацій. Якщо перша складова достатньо повно описана у спеціальній літературі та спирається на значний досвід організації інноваційної діяльності у плановій економіці, то друга (ринкова) складова є невідпрацьованою ні в теоретичному, ні у практичному аспекті. Разом із тим, реальні позитивні зрушення потребують не лише державного фінансування інновацій, а й самоорганізації інноваційного розвитку на основі ринкового механізму. Для розуміння проблеми необхідно з'ясувати, в чому полягає суть ринку інновацій та його відмінність від інших ринків товарів і послуг.

Ринок інновацій виконує такі важливі функції в сучасній економіці:

– відтворення – завдяки комерціалізації та впровадженню інноваційних продуктів і процесів можливе розширене відтворення виробництва на якісно новій основі, по-перше, за рахунок збільшення доданої вартості, по-друге, за рахунок модернізації або радикального оновлення технологій;

– інвестування – ринковий попит на інновації є вагомим індикатором під час вибору перспективних напрямів інвестування в інноваційній сфері;

– регулювання – ринковий механізм відокремлює життєздатні інновації від тих, що не відповідають попиту;

– економізації – ринок передбачає скорочення витрат часу, людських і матеріальних ресурсів внаслідок відкидання неефективних пропозицій;

– соціалізації – завдяки ринку поширюються зв'язки між усіма учасниками інноваційного процесу, розбудовується інноваційна інфраструктура, скорочуються витрати на доведення інновацій до кінцевих споживачів;

– стимулювання – прибуток від інноваційної діяльності неодмінною умовою має комерціалізацію її результатів, отже, ринок стимулює до найскорішої реалізації інновацій із найменшими затратами.

Механізм ринку інновацій, як і решта ринків, містить чотири основні регулятори: попит, пропозицію, ціну, конкуренцію. Проте дія цих регуляторів на ринку інновацій має істотні відмінності. Існує постійний дисонанс між попитом і пропозицією, який неможливо свідомо регулювати. Пропозиція інновацій створюється в умовах невизначеності, невідомості для споживачів. Потенційна інновація підтверджує свій статус лише після

ринкового визнання. Венчурні підприємці називають доцільну норму окупності інноваційних проектів, тобто лише один проект із десяти дає ефект, що відшкодовує витрати. Крім того, за емпіричним правилом, результати НДР мають ринкову перспективу, якщо дохід від продажу інноваційної продукції в 100 і більше разів буде перевищувати затрати на НДР [4, с. 37].

На ринках інновацій змінюється характер конкурентної боротьби. На відміну від традиційних способів ведення конкуренції (за рахунок скорочення витрат або збільшення ціни внаслідок диверсифікації), істинно інноваційні стратегії відкривають новий шлях до успіху. Створюючи принципово нові види продукції або технологій, підприємство, практично, виходить за межі конкуренції. Замість витрачання величезних зусиль для перемоги над конкурентами воно зосереджує сили на реальному прориві, залишаючи осторонь своїх суперників, оскільки в даному періоді повторити цей прорив неможливо. У цьому контексті інноваційна стратегія протистоїть конкурентним, долаючи їх обмеження і створюючи своє власне середовище, яке, за визначенням У.Ч. Кіма, є «блакитним океаном» [5]. Воно не має нічого спільного з «червоним океаном», що характеризується жорсткою конкурентною боротьбою, перенасиченістю товарних ринків, копіюванням і тиражуванням технологій. Гонитва за прибутком закриває обрії завтрашнього дня. За умов «блакитного океану» компанія створює свій сегмент ринку, об'єднуючи різні групи споживачів, які мають спільні незадоволені потреби в нових продуктах. Основна увага приділяється якраз запитам споживачів, ключовим критеріям їх вибору й оцінки продукту.

Аналізуючи вказане вище, вважаємо, що для того щоб перейти з «червоного океану» до «блакитного», необхідно створити інноваційні продукти. Конкуренція виробників інновацій заміщується конкуренцією споживачів – підприємств, які їх впроваджують із метою реалізувати інновації першими. Замість центрів прибутку на ринку інновацій провідну роль відіграють центри компетенції.

Система моніторингу економічної безпеки потребує систематизації показників економічної безпеки та визначення їх граничних значень, які дозволять оперативно й достовірно оцінювати стан регіональної економіки і країни в цілому для прийняття адекватних заходів для попередження та (або) усунення загроз.

Варто зазначити, що сутність економічної безпеки держави з відкритою економікою полягає у спроможності національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток й утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за несприятливих умов і варіантів розвитку подій та здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз [6]. Б.В. Губський зауважує, що основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах зменшення поставок ресурсів, товарів, послуг, технологій або в умовах кризових ситуацій внутрішнього характеру [7, с. 13].

Зауважимо, що економічна безпека держави з відкритою економікою є важливою складовою національної безпеки, що відображає причинно-наслідкові зв'язки між економічною могутністю країни, її економічним потенціалом і національною безпекою. Крім того, економічна безпека являє собою загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам [8, с. 10].

У зв'язку з широтою спектра національних інтересів проблема національної безпеки може бути розглянута на політичному, економічному, соціальному, правовому, військовому, екологічному рівнях науки і практики, що і спричиняє декомпозицію національної безпеки на відповідні складові [9, с. 16].

З огляду на суперечності та інтеграційні тенденції сьогодення, особливе місце належить проблемі економічної безпеки держави з відкритою економікою як основи забезпе-

чення її суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності, підтримання соціальної злагоди в суспільстві, органічного входження країни до системи світової економіки. Сутність економічної безпеки держави з відкритою економікою полягає в забезпеченні економічного розвитку з метою задоволення соціально-економічних потреб громадян за оптимальних витрат праці, сировинних ресурсів і збереженні навколишнього середовища. Також економічну безпеку слід розглядати як одну з найважливіших якісних характеристик економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національних інтересів, забезпечити сталий соціально-економічний розвиток.

Крім того, економічна безпека держави з відкритою економікою є однією з важливих якісних характеристик соціально-економічної системи, яка визначає її здатність до самовідтворення, сталого розвитку, ефективної міжнародної конкуренції, підтримання прийнятних умов життя населення, тривалого самозабезпечення економічними ресурсами, а також послідовної реалізації національних геополітичних і господарських інтересів. Однак низька ефективність і несприятлива структура зовнішньої торгівлі, відсутність помітних успіхів у залученні до сфери міжнародних економічних відносин значного вітчизняного науково-технічного та інтелектуального потенціалу є факторами, які погіршують економічне становище держави, обмежують можливості структурної перебудови національного господарського комплексу та формування його ефективної зовнішньоекономічної спеціалізації, що дедалі більше загрожує економічній безпеці держави з відкритою економікою. Відсутність єдиного бачення суті економічної безпеки та визначення її складових, як у науковій літературі, так і в нормативно-правовій базі, породжує низку суперечностей і неточностей розрахунку інтегрального показника, що визначає її рівень. Доцільним є більш чітке розмежування економічної та соціальної складових національної безпеки держави.

Висновки. Таким чином, економічна безпека держави є тим станом захищеності від можливих загроз, що формує економічну незалежність, стабільність та розвиток у довгостроковому періоді. Пріоритетним при цьому є збалансована політика держави щодо структурної перебудови економіки, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності, розвитку підприємництва, пришвидшення інтеграційних процесів тощо.

Список використаних джерел:

1. Державне регулювання економіки : навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 316 с.
2. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / П.П. Микитюк, Б.Г. Сенів. – К. : Центр учбоої літератури, 2009. – С. 392.
3. Інноваційні засади та виміри стратегічного розвитку підприємств України : колект. монографія / І.Л. Петрова, З.М. Борисенко, Н.І. Дишлюк та ін. ; за наук. ред. проф. І.Л. Петрової. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 355 с.
4. Цибульов П.М. Введення результатів науково-технічної діяльності до господарського обороту // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць. – Маріуполь : БДТУ, 2008. – С. 33–39.
5. Ким У.Ч., Моборн Р. Стратегия голубого океана. Как создать свободную нишу и перестать бояться конкурентов / пер. с англ. И. Ющенко. – М. : НИРРО, 2005. – XIV, 254 с.
6. Концепція економічної безпеки України / підгот. В.М. Гець та ін. ; НАН України, Інститут економічного прогнозування. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
7. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія / Б.В. Губський. – К. : Укрархбудінформ, 2001. – 122 с.
8. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России : угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
9. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

